

Effektrapport för verksamhetsåret 2021

Forska Utan Djurförsöks uppgift är att stödja forskning för att se till att djurförsök kan ersättas. Vi stödjer forskning för att utveckla nya metoder som gör att djurförsöken inte längre behövs.

Information och politisk påverkan är andra verktyg vi använder för att nå vårt mål: att alla djurförsök, särskilt plågsamma försök på djur, ska ersättas.

Här kan du läsa om våra strategier, aktiviteter och effekter av vårt arbete.

Effektrapport för verksamhetsåret 2021

Såsom medlem i Giva Sverige, branschorganisationen för tryggt givande, åligger det Forska Utan Djurförsök (org.nr. 802004-1441) att rapportera effekterna av vårt arbete, i enlighet med Giva Sveriges riktlinjer. Denna rapportering avser att beskriva verksamhet och förhållanden 2021, men då arbetet är långsiktigt och effekterna ofta kommer stegvis, beskrivs strategier, mål och effekter utifrån ett mer långsiktigt perspektiv.

1. Bakgrund om Forska Utan Djurförsök

Forska Utan Djurförsök är en stiftelse vars syfte och ändamål är att stödja forskning med målet att djurförsök, särskilt plågsamma sådana, ska ersättas med moderna djurfria metoder.

Forska Utan Djurförsöks huvudsakliga uppgift är att genom forskningsanslag främja utveckling, utvärdering och spridning av djurfria metoder som kan ersätta eller på annat sätt minska behovet av djurförsök. I Forska Utan Djurförsöks uppgift ingår också att sprida information om möjligheterna med, och behovet av, nya metoder utan djurförsök - främst till forskare och blivande forskare men även till politiker, media och allmänheten.

Genom politiskt påverkansarbete och i samarbete med andra aktörer framför allt inom, men även utanför Sverige, arbetar Forska Utan Djurförsök i olika vetenskapliga, regulatoriska och politiska sammanhang för att nå målet att ersätta djurförsök.

Forska Utan Djurförsöks verksamhet finansieras i huvudsak genom gåvor och arv från allmänheten. Informationsverksamhet och insamlingsåtgärder riktade till allmänheten är en viktig del i vårt arbete.

2. Vilket problem vill Forska Utan Djurförsök lösa och hur? Vad vill Forska Utan Djurförsök uppnå?

I Sverige utförs djurförsök på hundratusentals djur varje år; räknas fiskar i provfiske med i definitionen av djurförsök så uppgår antalet djur till miljoner. Djur som används i försök utsätts ofta för lidande, samtidigt som djur inte är optimala som modeller för människan i vare sig medicinsk forskning, grundforskning eller för riskbedömning av kemikalier och andra metoder. Att ersätta djurförsök är därmed fördelaktigt både av etiska och vetenskapliga skäl. Forska Utan Djurförsök arbetar för att djurförsök ska ersättas med moderna, djurförsöksfria metoder.

Arbetet bedrivs genom att dela ut forskningsanslag till forskning som syftar till att utveckla metoder som kan ersätta djurförsök, men också genom utbildning, information och politisk påverkan.

Forska Utan Djurförsök har en uttalad ambition att stödja forskning som både kan ersätta djurförsök och bidra till viktiga medicinska och andra vetenskapliga framsteg, och förbättrad riskbedömning av kemikalier, läkemedel och andra produkter.

3. I vilket organisatoriskt sammanhang och geografiskt område verkar Forska Utan Djurförsök?

Forska Utan Djurförsök bildades 1964 och är en stiftelse, med säte i Stockholm och registrerad hos Länsstyrelsen Stockholm. Forska Utan Djurförsök har 90-konto och kontrolleras därmed även av Svensk Insamlingskontroll.

Verksamheten leds av en styrelse. Arbetet utförs av anställd personal vid kansliet i Stockholm.

Forska Utan Djurförsök samlar in pengar från allmänheten i Sverige för att dela ut forskningsanslag företrädesvis till forskare vid svenska universitet och högskolor, forskningsinstitut, myndigheter och företag. I enstaka, och särskilt motiverade fall, kan anslag också delas ut till forskare eller andra aktörer i utlandet.

Övrig verksamhet sker främst i Sverige, men Forska Utan Djurförsök deltar också i olika internationella nätverk för att dela och ta del av information och vetenskapliga framsteg samt för att påverka i de forum där djurförsök och djurförsöksfria metoder diskuteras.

4. Vilken kapacitet och vilket kunnande har Forska Utan Djurförsök för att uppnå sitt mål?

Såväl styrelse som anställda har gedigen erfarenhet inom olika relevanta kompetensområden.

Forska Utan Djurförsöks generalsekreterare, som tillträdde sin tjänst den 1 september 2021, är utbildad jurist och har över 15 års erfarenhet av politiska beslutsprocesser och opinionsbildning, både från arbete i regeringskansliet och riksdagen. I Regeringskansliet, på statsrådsberedningen, förhandlade hon regeringens politik inom bland annat frågor om att ersätta djurförsök. De senaste åren, innan tjänsten som generalsekreterare, har hon varit omvärldsstrateg, med rådgivningsuppdrag för bland andra ett bioteknikbolag med djurförsöksfria allergitester och för Forska Utan Djurförsök. Tillsammans med en docent i

toxikologi från Karolinska institutet, publicerade hon våren 2021 rapporten "Att kommunicera om nya metoder utan djurförsök – Upplevelser, utmaningar och uppmaningar".

Forska Utan Djurförsöks seniora sakkunniga är utbildad i bland annat biomedicin, toxikologi och klinisk prövning och hon är en av Sveriges ledande experter inom området djurförsöksfria forskningsmetoder. Hon är andra vice ordförande i Sveriges nationella kommitté för försöksdjursfrågor, som är styrgrupp för Sveriges 3R-center, samt är ledamot i den Centrala Djurförsöksetiska Nämnden. Hon föreläser ofta vid Sveriges lärosäten och i arrangemang organiserade av myndigheter, bland annat vid Vetenskapsrådets årliga seminarium om aktuella djurförsöksfrågor.

Stiftelsens styrelse har kompetens inom djurförsök och djurförsöksfria forskningsmetoder, politik, juridik, personaladministration, ledarskap och ekonomi. Styrelsens ordförande är tidigare professor i neurotoxikologi och vd för bioteknikbolag.

Forska Utan Djurförsök har en vetenskaplig kommitté som bedömer ansökningarna till forskningsanslagen som stiftelsen utlyser årligen. I den vetenskapliga kommittén ingår forskare och andra experter med kompetens inom olika forskningsfält där djurförsök används idag samt om djurförsöksfria metoder. Det är sedan Forska Utan Djurförsöks styrelse som beslutar om anslagen.

5. Vilka ekonomiska och andra resurser har Forska Utan Djurförsök använt i arbetet 2021 och varifrån kommer intäkterna?

De resurser som används för att uppnå målen är främst pengar som används till forskningsanslag samt aktiviteter för att lyfta och främja målet att ersätta djurförsök med andra metoder och för att kunna samla in medel till verksamheten. Utöver pengar är bland annat kunnig personal, vetenskapliga kommittén och forskare inom djurförsöksfria metoder som kommunicerar i frågan viktiga resurser.

Verksamheten bekostas främst genom gåvor och arv från allmänheten, samt, i mindre omfattning, donationer från företag. Totalt har Forska Utan Djurförsök under 2021 fått in 3 453 327 kronor i gåvor, 10 399 341 kronor i arv och 421 342 kronor från utdelning och avkastning av ändamålsbestämda medel. Främst privatpersoners gåvor, men även gåvor från andra stiftelser, är av stor betydelse.

Den totala verksamhetskostnaden under 2021 var 7 375 687 kronor som fördelades enligt följande: Ändamål 6 498 490 kronor, insamling 504 950 kronor och administration 372 247 kronor.

6. Vilka strategier har Forska Utan Djurförsök för att uppnå målen?

Den främsta strategin är att stödja forskning som syftar till att utveckla nya metoder som kan ersätta djurförsök. Forska Utan Djurförsök var vid bildandet 1964 först i Sverige, och en av de första i världen, att ge anslag till forskning specifikt inriktad på att ersätta djurförsök med djurfria metoder. Forskningsanslag har delats ut årligen sedan 1971.

Mottagare av forskningsanslagen är företrädesvis forskare vid universitet och högskolor, samt i vissa fall forskare vid forskningsinstitut, myndigheter och företag. Beslut om anslag fattas av styrelsen efter förslag från Forska Utan Djurförsöks vetenskapliga kommitté, som består av forskare med bred kompetens inom relevanta forskningsområden.

I syfte att lyfta särskilt inspirerande och nytänkande forskning, delar Forska Utan Djurförsök sedan 2015 även ut utmärkelserna Nytänkaren, med tillhörande forskningsanslag. På grund av främst covid 19-pandemin, delades Nytänkaren inte ut under åren 2020 - 2021. Däremot har, i augusti 2022, samtliga fem mottagare av utmärkelserna återrapporterat till Forska Utan Djurförsök effekterna av att ha fått priset, som inneburit ett forskningsanslag på 400 000 kr per år och forskare.

Forska Utan Djurförsök arbetar även på andra sätt för att främja en samhällsutveckling där fördelarna med att ersätta djurförsök belyses inom både forskning och politik, och där attitydförändring och ökade resurser kan göra en snabbare omställning till nya metoder möjlig. Exempelvis genom politisk påverkan, i syfte att påverka politiker med ansvar för djurförsöks- och forskningspolitiken samt sakpolitikområden där djurförsök förekommer.

Forska Utan Djurförsök vill bland annat lyfta betydelsen av att satsa på att ersätta djurförsök i forskningspolitiken generellt, att öka det öronmärkta statliga stödet till forskning för att ersätta djurförsök och fortsatt stöd för att Sveriges 3R-center ska kunna arbeta effektivt. 3R-centret är placerat vid Jordbruksverket. 3R står för Replace, Reduce, Refine, dvs. att ersätta djurförsök, reducera antalet djurförsök samt förfina djurförsöken genom till exempel bättre smärtlindring och bättre djurhållning.

Föreläsningar för studenter, främst som gästföreläsare på grundnivå och forskarutbildningar på universitet och högskolor, nätverkande med forskare och myndigheter, deltagande och presentationer på forskarkonferenser och e-nyhetsbrev riktade till forskare, utgör andra exempel på strategiskt arbete för att öka kunskapen om och acceptansen av djurförsöksfria metoder.

Genom representation i olika statliga organ och genom nätverkande har Forska Utan Djurförsök goda förutsättningar att påverka arbetet i Sverige och inom EU för att ersätta djurförsök. Forska Utan Djurförsöks seniora sakkunniga är andra vice ordförande i Sveriges nationella kommitté för försöksdjursfrågor, som utgör styrgrupp för Sveriges 3R-center. Forska Utan Djurförsöks seniora sakkunniga är också ledamot av Centrala Djurförsöksetiska nämnden, som bland annat utvärderar djurförsök i efterhand.

För att öka intresset för djurfria metoder arbetar Forska Utan Djurförsök även med information riktad till allmänheten samt finns tillgängliga för media som önskar hjälp med fakta och information till reportage och nyhetsrapportering.

7. Hur vet Forska Utan Djurförsök att arbetet är framgångsrikt? När kan målet uppnås och vilka är svårigheterna?

Mycket har förbättrats sedan Forska Utan Djurförsök bildades 1964 och de första forskningsanslagen delades ut 1971. Numera finns flera djurförsöksfria metoder, såsom till exempel avancerade cellmodeller, datormodeller och organ på chip, som får alltmer genomslag och acceptans vid både riskbedömning av kemikalier och i medicinsk forskning. Det är metoder som ofta visat sig vara bättre än djurförsöken. Forska Utan Djurförsök är en av få forskningsfinansiärer i Sverige, som målmedvetet gett forskningsanslag till forskargrupper och projekt som har utvecklat banbrytande nya metoder inom områden som utveckling av avancerade cellmodeller och systembiologiska matematiska modeller.

Ett exempel på framgång, där Forska Utan Djurförsöks stöd har bidragit, är utvecklingen av djurförsöksfria allergitester som nu säljs av ett svenskt företag. Forskningen bakom testerna stöddes tidigt av Forska Utan Djurförsök genom att professor Malin Lindstedt, vid Lunds universitet, som är en av dem som står bakom forskningen, fick forskningsanslag. Hon fick även Forska Utan Djurförsöks pris Nytänkaren 2017. I slutet av juni 2022, fick företaget sitt internationella OECD-godkännande för en av sina djurförsöksfria allergitester, som testriktlinje för djurfri hudsensibilisering. Testet baseras på genomik och maskininlärning samt har visat sig ha högre träffsäkerhet än de gamla djurtesterna.

Det finns idag flera starka drivkrafter för att ersätta djurförsök.

Djurförsök får inte längre användas i de fall att djurfria metoder finns tillgängliga, och av EU:s försöksdjursdirektiv från 2010 framgår målsättningen att alla djurförsök ska ersättas så snart det är vetenskapligt möjligt.

Samtidigt uppmärksammas djurförsökens brister alltmer: djurförsök är inte enbart ett etiskt problem - det finns även vetenskapliga problem med djurförsök. Av tio nya läkemedelssubstanser som genomgått omfattande djurförsök så kommer bara ett nytt läkemedel ut på marknaden; i nio fall av tio visar sig den nya substansen ha säkerhetsrisker eller saknar effekt på människa, trots lyckade studier på djur. Detta i sig utgör en stark drivkraft för att utveckla nya och bättre metoder, där djurförsök kan ersättas med nya metoder som bättre efterliknar vad som sker i människan som exponeras för ett läkemedel eller kemikalier.

Trots ovanstående finns fortfarande inget land i världen som har en genomgripande och konkret plan för att komma bort ifrån att djurförsök är standard. Satsningar för att få fram nya metoder, som inte utgår från djurförsök, är ofta små. Tvärtom finansieras djurförsök ofta via statliga medel, också i Sverige. Även EU och andra internationella organ ger anslag till forskning med djurförsök och det finns också lagstiftning samt internationellt överenskomna riktlinjer och standarder som innebär krav på djurförsök för att till exempel testa läkemedel, medicintekniska produkter, bekämpningsmedel och andra kemikalier.

Av vetenskapliga rapporter och politiska strategidokument framgår dock allt tydligare att framtidens riskbedömning av kemikalier kommer att behöva ske med andra metoder än djurförsök, för att möjliggöra human-relevanta riskbedömningar av fler kemikalier och blandningar och för fler typer av risker, än vad som är möjligt att undersöka med hjälp av djurtester.

Även inom medicinsk forskning har djurförsökens brister alltmer kommit i fokus och intresset för djurförsöksfria modeller ökar stadigt, inte minst inom läkemedelsindustrin.

Det tar tid att få fram nya metoder och genomföra en omställning från djurförsök till nya, moderna metoder. Det är inte ovanligt att ett forskningsprojekt tar 10–15 år från idé till utvärderad och accepterad metod som kan ersätta ett visst djurförsök. Forska Utan Djurförsöks arbete är därför långsiktigt och strategiskt, och det ger resultat!

Många djurförsök har kunnat ersättas med metoder som utvecklats med stöd från bland annat Forska Utan Djurförsök, och ännu fler kommer att kunna ersättas i framtiden genom fortsatt forskningsstöd. Det sker ständigt framsteg genom utveckling av nya metoder som, steg för steg, ersätter djurförsök inom de flesta områden där djurförsök används idag. Likaså sker en kunskapsutveckling som öppnar upp möjligheter att utveckla ännu fler nya metoder i framtiden. Fortfarande återstår till exempel ett mycket starkt behov av att skapa djurförsöksfria modeller för att studera helkroppseffekter.

Faktorerna som påverkar möjligheterna att minska och ersätta djurförsök är många och inkluderar bland annat vetenskaplig utveckling, möjligheter att validera metoderna, utbildning

och spridning av nya metoder, lagstiftning och regulatorisk acceptans, finansiering, forskares och regulatorers attityder samt den publika opinionen. Det är därför svårt att i dagsläget bedöma när målet – att alla djurförsök ska ersättas – kommer att kunna nås.

Men det finns förhoppningar att en betydande del av djurförsöken ska kunna ersättas inom de närmaste 10 - 20 åren, och att relevansen av djurförsök i medicinsk forskning ska minska. Forska Utan Djurförsök har som målsättning att öka forskningsanslagen – dels genom opinionsbildning för att de statliga anslagen ska öka - dels genom en successiv ökning av de egna forskningsanslagen.

8. Hur mäter Forska Utan Djurförsök framgångar?

Framgångar kommer i många former varav vissa är relativt enkla att mäta kvantitativt, medan andra bedöms kvalitativt.

Att se till att nya, djurförsöksfria test- och forskningsmetoder utvecklas är Forska Utan Djurförsöks huvudsakliga uppgift, liksom att djurförsök ersätts inom utbildning och biologisk produktion.

Vi vet att det finns många forskare som har god kompetens och med idéer om hur de skulle kunna utveckla metoder som kan ersätta djurförsök om de får finansiering. Bristande finansiering är en starkt begränsande faktor vid utvecklingen av nya metoder. Därför är fler utdelade anslag och högre anslagsbelopp ett mycket viktigt mått på framgång för Forska Utan Djurförsök. Det är därför glädjande att Forska Utan Djurförsök kan dela ut betydligt mycket mer i anslag per år nu, jämfört med för fem år sedan.

<u>År då anslag beviljades</u>	<u>Summa beslutade anslag</u>
2021	3,9 miljoner
2020	2,7 miljoner
2019	2,6 miljoner
2018	4,6 miljoner*
2017	2,0 miljoner

*2018 beviljades anslag två gånger p.g.a. av ändrade rutiner. Från och med detta år beviljas nästkommande års anslag i december. Tidigare beviljades anslag för innevarande år under våren. Under 2018 beviljades anslag för 2018 på våren och anslag inför 2019 i december.

Forskare som får anslag förbinder sig att redovisa resultat till Forska Utan Djurförsök senast två

år efter anslaget. Forskare som söker fortsatt anslag ska delredovisa resultat i samband med ny ansökan om anslag och slutrapportera två år efter sista anslaget.

Forskarnas rapportering visar att Forska Utan Djurförsöks forskningsanslag många gånger varit avgörande för att forskningsprojektet har kunnat genomföras. De visar också generellt på mycket goda resultat, som direkt eller indirekt kan leda till en minskning av djurförsök och på stort intresse från andra forskare att ta del av nya metoder.

Forska Utan Djurförsök har flera gånger även varit först eller en av de första att stödja projekt som, när de börjat kunna visa resultat, kunnat få anslag även från annat håll och inte längre är beroende av Forska Utan Djurförsöks stöd. Att projekten får anslag från andra finansiärer är i sig en kvalitetsstämpel som visar att på goda effekter av Forska Utan Djurförsöks arbete.

Utöver ovanstående anslag så har Forska Utan Djurförsök delat ut utmärkelsen "Nytänkaren" till väl selekterade forskare varje år under åren 2015–2019. Med utmärkelsen följer ett forskningsanslag på 400 000 kr till Nytänkarens forskning.

Forskare som får Nytänkarutmärkelsen och tillhörande anslag ska redovisa sina forskningsframsteg och effekter inom 3 år. I augusti 2022, har samtliga fem mottagare av utmärkelsen återrapporterat till Forska Utan Djurförsök effekterna av att ha fått priset. Av redovisningarna framgår att Nytänkarpriset har haft stor betydelse för forskarna. Anslaget har bland annat inneburit ökad möjlighet att nå ut med forskningen, ett utökat kontaktnät och inledda samarbeten med andra forskare samt att delfinansiera doktorand. En annan viktig återkoppling är att det har varit viktigt för forskarna att de har fått frihet att använda medlen på det sätt som behövs bäst, inom ramen för det just det här priset.